

Партфоліё на фоне традыцыі

Анка Упала. “Дрэва Энталіпт”
Апавяданні, вершы. “Логвінаў”, 2012.

У літаратурным працэсе, даруйце мне банальнасць, усё як у жыцці. Старэйшае пакаленне глядзіць на маладзейшае і прыгадвае: «А вось у наш час...» І ў чымсьці яны маюць рацыю: той іншы час – быў, час, калі стваралася Вялікая Традыцыя, калі пры наяўнасці таленту быў карацейшым шлях ад пачаткоўца да класіка, калі пісьменнік быў не проста аўтарам тэкстаў, але ўплывовай і заможнай асобай.

Той час мінуў, і ў беларускім літаратурным працэсе вырасла пакаленне ўнукаў і праўнукаў, якія хочуць пісаць сваё і ў гэтым сваім расстаўляць сцяжкі-пазнакі для Вялікай Традыцыі: «Я – ваш, мы з вамі адной крыві, але я адначасова і іншы».

Павага да старэйшых і прызнанне іх аўтарытэту – норма любой чалавечай супольнасці, што абумоўлена не толькі правіламі этыкету, але і неабходнасцю «легалізацыі» ў пэўнай прафесійнай сферы. Ухвальнае меркаванне старэйшых заўсёды выглядае важка.

Але калі маладое пакаленне дакранаецца да Традыцыі, у старэйшых сціскаецца сэрца: «Каб жа не разбілі, не сапсавалі...» Працягваць традыцыю, цытаваць традыцыю, запазычваць з яе – можна, адштурхоўвацца ад традыцыі, парадыраваць традыцыю, перабіраць яе, як канструктар, – нельга. Старэйшыя, зацяўшыся ў сваёй часам сапраўды выратавальнай кансерватыўнасці, упускаюць галоўнае: для таго, каб гуляць з традыцыяй, трэба яе добра ведаць, а каб адмаўляць яе – трэба праз увесь час мець яе на ўвазе, параўноўвацца з ёй.

Ёсць яшчэ адзін псіхалагічны момант: калі традыцыю нельга чапаць, значыць, яна не мая ўласнасць, яна – чужая, бо з тым, што належыць мне, я маю права рабіць усё што заўгодна.

Анка Упала, што з пакалення праўнукаў, заходзіць у сусветную бібліятэку і смела зграбае ў адзін кошык антычнага Ахілеса, асветнікаў Кірыла і Мяфодзія, французскага Ларашфуко, англійскага Льюіса Кэрала, расійскага Хармса, народную куру Рабу, беларускіх Коласа, Купалу і Караткевіча (дарэчы, свой псеўданім аўтарка ўтварыла ад псеўданіма Янкі Купалы, адкінуўшы першыя гукі ад імя і прозвішча, што адначасова ёсць прызнаннем традыцыі і выклікам ёй).

Анка Упала зграбна выдумляе і ўласных персанажаў (ці нават групы персанажаў): Ахілес, Барбара і кобра Кадабра; Балахон Балахонавіч, малыя балаханяты і Злая Вавёрыца; мыш Іхка; Ылк, які жыве ў лесе. Гэтыя персанажы жывяць сабой цэлыя цыклы твораў Анкі Упалы, якая стварае маленькія выдуманія казачна-абсурдныя сусветы, здатныя, напрыклад, да мультыплікацыйнага існавання (а пакуль што ў кнізе – шыкоўныя малюнкі мастачкі Наталлі Зямчонак). А ўменне ствараць самастойныя мастацкія сусветы – галоўная прыкмета таленту. Дзесьці класічная традыцыя прыўлашчваецца, дзесьці становіцца нагодай для гумару ці гульні, дзесьці –

для абсурднага разгортвання рэчаіснасці.

Анка Упала ў самых звыклых прыстасаваннях бачыць нагоду для твора. Напрыклад, ліфт – штодзённы спадарожнік гарадскога жыхара. Калі Ахілес вырасціў дрэва энталіпт (тое самае, што дало назву кнізе), якое стала запаўняць усю прастору ў кватэры, то гаспадар перасадзіў яго ў ліфтовую шахту, каб усе жыхары пад’езда лазілі па ім на свае паверхі. А ў мініяцюры “Магілёўская амбасада” Анка Упала ўшанавала горад свайго юнацтва і магілёўскі завод па вытворчасці ліфтаў: *«Паспрабуйце ўважліва паназіраць, як магілёўцы карыстаюцца ліфтам па-за межамі роднага горада <...>. А справа ў тым, што для ўраджэнцаў Магілёва кожны ліфт — гэта энергетычная капсула. Такім чынам яны падлучаюцца да hot spots з роднай зямлэй. <...> Кожны наш ліфт – амбасада Магілёва не толькі ў любым горадзе Беларусі, але і за мяжой. Менавіта ў ліфце сапраўдныя магілёўцы адпачываюць душой».*

Анка Упала напісала некалькі аповяданняў, дзе ўсе словы пачынаюцца на адну і тую ж літару: *«Пачынаўся панядзелак. Пасняховы пінскі прадпрымальнік Павал Патапавіч па прозвішчы Патоцкі па-будзёнаму паліў па-за пяціпавярхоўкай псіханеўралагічнай паліклінікі».*

І вось Балахон Балахонавіч правальваецца ў нару, Злая Вавёрыца ашуквае малых балаханят, людзі лазяць па энталіпце, магілёўцы падзараджаюцца энергіяй у ліфтах магілёўскай вытворчасці, а фэнтэзійны Караткевіч па просьбе Коласа называе раман «Купалы пад сярпом тваім» па-новаму – «Каласы пад сярпом тваім».

90-старонкавая кніга нагадвае візітную картку аўтаркі ці нават партфоліё. Анка Упала паказвае, што ўмее пісаць рэалістычныя тэксты, авангардныя і з постмадэрнісцкімі прыёмамі, што можа ўбачыць цікавую гісторыю ў самых побытавых сітуацыях, што ёй падпарадкоўваецца мова. Але Анка Упала належыць да таго літаратурнага пакалення, якое свядома адмаўляецца «вучыць жыццю», якое гатова паўтараць за Хармсам, што іх цікавіць толькі тое, што не мае ніякага практычнага сэнсу. І для Анкі Упалы нават асэнсаванне рэчаіснасці цікава пераважна ў форме інтэлектуальнай гульні і дэманстрацыі шырокіх магчымасцей пісьменніцкага таленту.

А як жа традыцыя? Калі малады аўтар адчувае, што багацце культуры належыць яму, то можа апеляваць да класікі, не забываючы, што *свайм* людзі не толькі карыстаюцца, яго яшчэ бароняць і берагуць.

Аксана Бязлепкіна